

osvobodilno gibanje. Kot je govoril že Lenin, lahko narode v boju proti interesnim področjem rešujeta samo zavest o mednarodni realnosti in pa aktivna volja, da ne privolijo na to, da bi bili objekti tujih načrtov o njihovi lastni usodi.

*

Jugoslovanske narode vežejo z vietnamskim ljudstvom številne vezi. Skupno smo se borili in se še borimo proti krvavemu nasilju, ki nas z njim pritiska v imperializem. V najusodnejših dneh naše zgodovine smo se uprli poskusom genocida: mi genocidu nemškega, Vietnamci genocidu ameriškega imperializma. Eni in drugi smo bili žrtve politike interesnih področij. To misel o povezanosti dveh malih narodov, vietnamskega in slovenskega, je podčrtal Bertrand Russel v svojem pismu dne 23. novembra, leta 1966, ki ga je pisal svojim mladim slovenskim prijateljem. Najprej se jim je zahvalil za podporo mednarodnemu sodišču za ameriške vojne zločine v Vietnamu, potem pa je zapisal:

»Vietnamsko ljudstvo vztraja pod strahotnim terorjem in se bojuje proti uničujoči brutalnosti. Razumljivo je, da slovensko ljudstvo, majhen narod z bogato kulturo in dolgo zgodovino boja za neodvisnost, razume in podpira vietnamsko ljudstvo v usodnem trenutku, ko je potrebno pomoči.«

Stara Fužina, 1. februar 1973

Dušan
Dolinar

Tangente Vietnam

Z vzdihom se konča ta vojna, ne z vzklikom. Neobvladljiva, kakršna je ves čas bila, je tudi zdaj. Kadar jo kdo že skuša ujeti v jasno preglednost, jo stisniti v kartezijsko razločno analizo, se mu Vietnam neizprosno izvije. V trenutkih, ko se že zazdi, da je vojna s koncem vred ujeta v dovolj kompleksno in izčrpiščno shemo bistvenih elementov, se na vsem lepem razpro nova, nepričakovana območja problemov, za katera prav kmalu ugotoviš, da so tako pomembna, da bo ob izpadu teh vidikov sleherni sklep nezadosten in v skrajnem učinku čisto brez pomena. Tako brez konca.

Skozi sedem, enajst, trideset let vojne — kdaj se je bilo pravzaprav začelo — si je ves svet, zares ves svet izrisal dobršen del slike o sebi za to dobo. Dogajalo se je to risanje skozi orjaško, enostransko zbrušeno povečevalno steklo, katerega žarišče je ves čas ležalo v enem samem delcu sveta in v eni sami vojni. Zato je podoba o svetu, ki se je tu začrtala, skrotovičena, pretirano nabuhla v nekaterih smereh in skrčena v drugih. Toda vendar. Sledi podobe ostajajo vžgane v stvarnost in v zavest in vprašanje je le to, ali je bil potres dovolj močan in dolgotrajen, da je privedel do relevantnih spoznanj.

Izid je namreč tak, da sta še vedno možni najmanj dve razlagi. Po prvi je bila vse to enkratna tragedija. Po drugi je bila vse to bolj ali manj banalna — aberacija. In to je tisto: dokazljivo se zdi oboje.

Morda je časovna razdalja, ta navidezni lek za analitično nemoč, res še preskromna, da bi bilo mogoče vietnamsko resnico vsaj približno zajeti v celoto. A celo odskok v potrebo po časovni razdalji ponuja le goljufivo upanje, češ da bo pozneje lažje. Ni res: vojna se je končala s kompromisom (kolikor se je zares končala) in torej po Kissingerjevih besedah z »relativnim zadovoljstvom in relativnim nezadovoljstvom« pri vseh udeležencih. (Koga ni bilo med njimi?) Že zato vsakdo med udeleženci prikriva dele svojih zasebnih resnic. Skriva jih zdaj, skrival jih bo poslej.

Ob takem je razmišljanje o dvomljivi vojni in dvomljivem miru skoraj nemogoče strniti v sklenjen krog. Na sleherni točki njegovega oboda bolj kakor zlahka zletiš na miselno tangento; skoraj sleherna teh tangent pa te prav kmalu zanese v čudaška, komaj verjetna razsežja. Zares dostopni ostajajo le delci, drobcji. V nekem smislu je sedaj to tisto, kar lahko sestavlja celovitejšo predstavo.

Ustavimo se torej ob nekaterih drobcih.

*

Ves čas vojne, pa tudi zdaj, v premirju, obstaja neko temeljno nesorazmerje. Živi pa to neskladje bolj v nas samih (to se pravi, v prebivalcih informacijsko odprtega sveta) kot pa v dejanskem stanju na bojiščih ter po zaledjih vojne premirja.

Za tole gre: karkoli se dogaja, se res zgodi šele takrat, kadar je to natisnjeno v časopisu, odslikano na zaslonu ali izgovorjeno v radijski mikrofoni. Tisto, česar ne zagrabijo informacije, preprosto ne obstaja. Ob indokitski vojni in še danes operirata tu dve pravili.

Na ameriško-saigonski strani je vse superekspozirano. Na strani Hanoja in južnovietnamske FNO je vse subekspozirano. Tako nastaja vtis, da o intervenciji vemo vse: kako ga je v jugovzhodno Azijo posesala primitivna predstava o delitvi sveta na »krog komunizma« in »krog svobode«, o potrebi po ohranitvi ravnotežja in obrambi »svojega«; o nujni vztrajanju pri lastnoročno zakoličenih zemljepisnih delitvah, o želji po dokazih za verodostojnost svojih obljub in obveznosti. Nastaja pa hkrati vtis, da o motivih, strategiji in virih moči zastran FNO in Severnega Vietnama vemo malo, komaj več kot nič: kako in v kakšnih sorazmerjih so se tu mešali elementi socialne revolucije; nacionalne osvoboditve, želje po mednarodni neodvisnosti; in trmaste vztrajnosti ob misli, da ni mogoče nič dodatnega več izgubiti?

Obstaja teza, da so Američani vojno izgubili v Ameriki in ne v Vietnamu. In sicer zaradi televizije in tiska. Teza je preprosta, deloma gotovo utemeljena in zato resnična. Toda v celoti — kako cenena! Najprej je morala biti vojna, biti je moral zagrizen odpor, biti so morale žrtve in biti je morala izčrpanost — in šele tedaj so lahko nastajali posnetki in učinki vsega tega. Sile velikanke ni porazil McLuhan, porazili so jo Ho Ši Minh, Pham Van Dong, Giap in še vedno skoraj anonimni voditelji južnovietnamske Fronte.

McLuhan je porazil nekaj drugega. Ob superekspoziciji na eni in subekspoziciji na drugi strani, kar seveda oboje sloni na finančah in vsej drugi

informacijski moči, se dandanes nehote sprašuješ: kje je več manipulacije? V pretirani skupnosti ali v pretiranem obilju informacij? Tako se kanadski profesor in tisto, kar njegovo ime simbolizira, spreminja v edinega resničnega zmagovalca te vojne. Ob njem — ni pridržkov.

*

Vsi drugi zmagovalci so tudi zmagali.

Tako vsaj pripoveduje njihova gostobesedna retorika, ki se po sklenitvi premirja vali po svetu v oglušujočih plazovih, ne da bi se ti veletoki med seboj spodrivali. Tako, kot je premirje slonelo na glasnem, zapisanem sporazumu, tako sloni govorniško premirje na tihem dogovoru. Vsakdo mora svojim dokazati, da je vzdržal pri svojem.

Nixon pri »častnem miru«; Kirilenko pri »veliki zmagi svetovnega socializma«; kdo drug pri čem drugem; Nguyen Van Thieu pa v skladu s svojo vlogo pri jedrnatem navodilu, izrečenem po sklenitvi premirja in vrednem vse pozornosti:

»Če se prikaže v vaši vasi neznan tujec, ga ustrelite v glavo.«

*

Informacijska superekspozura je za ameriško stran ohranila nekaj nesmrtnih prizorov z Nixonom v glavni vlogi.

Osemnajstega decembra lani se je potem, ko se je na pariških srečanjih med Kissingerjem in Le Duc Thojem zataknilo, začelo bombardiranje s preprogami.

Hkrati je predsednik ZDA vseh dvanaest dni, dokler so po Hanoju in Haiphongu orale bombe (in še potem), zastrl superekspozuro z nepredirnim zidom molka. Po Washingtonu je završalo. Kako sme predsednik, ne da bi z besedico pojasnil, kaj ga k temu sili, uveljavljati bistvene odločitve, pa je o razlogih obveščenih samo pet ljudi?

Nixon torej povabi voditelje kongresa na zajtrk v Belo hišo. Trideset minut jim zdržema govori o splošnih rečeh. Ne pusti jih do besede. Nato ga kličejo neodločljivi državni posli — ugledne senatorje prepusti njihovemu čaju in grafefruitu, sam pa izgine . . .

Konec januarja, ko je premirje že pod streho, se znova sestane z njimi. Resnobno, zadržano jim pojasni, da je prej ostajal sam in molčeč zato, ker bi bila sleherna beseda zalomila kočljivo fazo pogajanj. »Spoštujem nazore tistih, ki so me kritizirali,« pravi. Še v isti sapi pa razvneto doda: »A hvala bogu za tiste, ki so vztrajali. Hvala bogu za tiste, ki so žrtvovali svoja življenja, hvala bogu za tiste, ki so trpeli. Ponosem sem, prekleto ponosen sem nanje!«

Kaj morejo storiti predstavniki ljudstva? Molče vstanejo — in zaploskajo.

A zakaj je pravzaprav bilo potrebnih teh dvanaest dni bombniške strahote?

To bo ostala tema večnih sporov. Razlag je nešteto in v marsikateri so izvedenci prekosili sami sebe. Poglejte:

V frfotanju argumentov in napol resnih, napol propagandnih spopadov je del zahodnih piscev ugotovil, da kritiki navsezadnje pretiravajo. Metoda

je stara. Odrineš kvaliteto dejanja in potisneš v ospredje kvantiteto. Tako pišejo, da je decembrsko bombardiranje Hanoja, Haiphonga in okolice nesmiselno primerjati s Hitlerjevimi letalskimi napadi na London ali zavezniškimi na Dresden — saj je bilo v Hanoju po severnovietnamskih podatkih decembra ubitih samo 1318 ljudi, podrtih pa je bilo samo kakih deset tisoč stavb. Logika je neizpodbitna: gre za »samo«. Eno truplo je tragedija, tisoč ali deset tisoč pa je oboje le statistika. Kakšna floskula in kako učinkovita.

Po nekem drugem argumentu je Nixon z zadnjim bombardiranjem hotel doseči več reči. Na prvem mestu naj bi bilo tole: prisiliti je hotel Severne Vietnamce, da bi na pogajanjih popustili ob tistih nekaj točkah sporazumov, ki se jih Kissingerju in Le Duc Thoju še ni posrečilo zabetonirati. Med njimi je bila tudi natančna definicija pojma co-cau chanh-quyen. Iz vietnamščine jo je mogoče prevajati z izrazom »administrativna struktura«, a tudi z izrazoma »vlada« ali »državna uprava«. Od precizne opredelitve je bilo odvisno, kakšen značaj naj bi imela tristranska komisija za nadzorstvo nad prihodnjimi (»svobodnimi«) volitvami.

Zavoljo natančnega prevoda so, kakor pravi ta trditev, podprli svojo interpretacijo z dvanajstimi dnevi bombardiranja v preprogah. Preproga: po tri trdnjave B-52 lete vzporedno, odpro pred ciljem trebuhe in sesujejo vsebino na dva kilometra in pol dolgo ter osemsto metrov široko progo. Pazijo seveda, da se spleča, da ne leti na prazno.

Kakšna lingvistika!

*

Arhitektu Callicinusu pripisujejo iznajdbo najbolj smrtonosnega orožja, kar jih je poznal srednji vek. Reklo se mu je »grški ogenj«. Snov je bila sestavljena iz črne smole, gumiarabika in žvepla. S primernimi metalnimi napravami jo je bilo mogoče razpršiti. Francoz Joinville je tožil, da imajo »Turki« (šlo je za Arabce) priprave, s katerimi mečejo »toliko grškega ognja, da ob tem nastajajo najstrašnejši prizori, kar jih je kdaj videlo človeško oko«. Vladarji iz kroga takratne evropske-sredozemske civilizacije so se večkrat trudili sporazumno prepovedati uporabo tega starodobnega napalma. Na lateranskem koncilu je tudi papež Inocenc II. zahteval, naj bi ga v imenu viteštva izločili.

Danes je v Južnem Vietnamu vsak deseti človek invalid. Nekako polovica zaradi napalma.

*

Na Indokitajskem je bilo skoraj dva milijona nasilnih smrti.

V zadnjih sedmih letih je bilo ob tem ali onem trenutku vojne enajst milijonov ljudi pognanih v begunstvo. Sedaj je beguncev še milijon.

Statistika.

*

V Saigonu je neki fabrikant bodeče žice, Vietnamec, postal dolarški milijonar. To pa ni statistika, to je CASE STUDY.

*

Vrnimo se s poljubnih tangent v krog.

Kaže, da so bili zunanji motivi za nadaljevanje vietnamske vojne — tisti motivi, ki so povezani z interesi treh sil velikank — v bistvu odstranjeni ob srečanjih med Nixonom in Mao Ce Tungom ter Nixonom in Brežnjevom; to se pravi v februarju in maju 1972. Slabo leto dni je torej trajalo urejanje razmerij v sami Indokitajski in v samem Vietnamu, razvrščanje in usklajevanje tistega, kar bi lahko imenovali »podrobnosti«. Vse poteze od velikih dogovorov dalje z veliko pomladno ofenzivo osvobodilnih sil in z decembrskim bombardiranjem vred pa neskončno zapleteni premiki v Parizu, vse to — tako kaže izid — je sodilo med, recimo, obvladljive probleme. Sedaj, ko pravijo, da je konec, se vsiljuje domneva o komplicirani, a neizbežni povezavi. Da bi lahko rešili Vietnam, je bilo treba spremeniti svet; da bi bilo mogoče spremeniti svet, je bilo treba rešiti Vietnam.

Bila je tragedija. A bila je tudi aberacija.

Marsikdo se zdaj sprašuje, kakšno obdobje se končuje s koncem Vietnamu in kakšno obdobje se s tem začne. Je to začetek konca ali konec začetka?

Odgovor na to bi nemara lahko začeli iskati pri vprašanju cene. Če gre za ceno aberacije, tedaj se vé, da je morala ameriška sila velikanka plačati s silovitim notranjim razkolom, s tem, da so se zamajali sami temelji njenega pojmovanja sveta in same sebe v njem, da je zaradi tega upadla njena relativna moč v razmerju do drugih svetovnih sil, da je okusila poraz in postala nemara zrelejša. Le upati je mogoče, ne pa še verjeti, da je spoznanje o omejeni veljavi arogantne moči okužilo njo in tudi druge velikanke.

Verjeti tega še ni mogoče. Na liniji namreč, ki vodi od Kennedyja k Nixonu ali od Roberta McNamare k Henryju Kissingerju, ni nujno, da se je zares spremenila tudi kakovost pri obravnavi mednarodnih vprašanj. Dokazovati je še vedno mogoče tudi takole. Bila je aberacija; zablada. Pri proračunih smo ob začetku upoštevali premalo faktorjev. Pozneje, ko smo to nezadostnost doumeli, smo pač ustrezno ravnali in segli po korekturah. Izpeljali smo kompleksno, svetovno operacijo, ne več samo krajevne, indokitajske. Toda v bistvu smo vztrajali pri svojem.

Ta črta razglabljanja je možna, niti najmanj ni izključena. Nixonovo ravnanje iz decembra in januarja pa tudi še od prej kar prepričljivo dopoveduje, da je tako. Minirali so severnovietnamska pristanišča, direktno rezali v dobršen del preskrbovalnih linij, masivno bombardirali Hanoi in Haiphong, in vse je bilo v območjih tistega, kar sta imeli drugi dve velikanki očitno za »še znosno«. Res, ali naj bi bili šli zaradi Vietnamu, ki se je bil ob vrhunskih soočenjih pomaknil na obrobje, v svetovno konfrontacijo? Tako ali drugače, washingtonska državna konica je z vsemi dejanji teh zadnjih mesecev navzven in navznoter govorila: to je moja skrb, ne vaša. Vi nimate v rokah moči, s katero bi mi mogli določati, kaj smem storiti in česa ne.

Obstajajo dejstva, ki dokazujejo, da je takšna samozavest resnično delovala. Linije diplomatskega obveščanja so bile navzven vseskozi odprte. Kar pa zadeva notranje odnose v Združenih državah, je Nixon po volilni zmagi in sredi decembrskega bombardiranja skrbno študiral posnetke javnega mnenja, ki so bili na tistem sestavljeni po naročilih Bele hiše. Pokazali so mu, da skoraj dve tretjini ameriških volilcev bombardiranje bodisi odobravata bodisi jima je zanj vseeno. Ravnal je ustrezno tem reakcijam.

Skozi ta dejstva ali mimo njih se je med silami velikankami ali v vsem razvitem svetu sploh skovalo tiho sodelovanje, kakršnega prej niti po obsegu niti po globini nikdar ni bilo.

Spoznanje, na katerem to tiho razumevanje sloni, je sorazmerno preprosto. Direktna vojna, direktna udeležba v takšnih drobnih, umazanih in v bistvu obrobni zadevah je po vseh plateh predraga. Pota, po katerih naj se v prihodnje uveljavljata moč in gospodovalnost, vodijo drugod. Konflikte je treba razreševati drugače. A ne odpravljati: samo razreševati. Drugače.

*

Tudi tu je mogoče zdrsniti na tangento.

Na ameriški strani namreč ta vojna sprva ni bila vojna nazadnjakov. Zdrseli so vanjo ljudje, ki bi se bili doma rade volje bojevali za državljanske pravice črncev ali za programe vojskovanja zoper revščino. Med temi ljudmi so svetle politične figure kakor Kennedy, vrhunsko razgledani tehnokrati kakor McNamara in celo marsikakšna slovita, z modnim sijem obdana postava iz akademskih krogov. Izvlekli pa so se iz vojne sivi, nekam brezbarvni konservativci kakor Nixon in prav podobni tehnokrati kakor Kissinger ali Laird. Težko je torej ugovarjati londonskemu *New Statesmanu*, ko piše:

»Zdi se, kakor da ni nihče opazal, kako postopno drsenje v vojno pomeni igrati se boga in v bistvu ravnati s pritlikavimi rumenci v črnih pižamah tako, kot da njim ni niti v sanjah dopuščeno poniževati intelektualno premoč diplomatov s Harvarda, Princetona ali MIT.«

*

Revolucija si, ko se začne, seveda ne more več postavljati vprašanja cene. Cena je dobesedno ena sama: vse ali nič. Zanj je premirje, kakor ga v kratkoročnem smislu že presoja, dolgoročno gledano samo etapa. Drugega skoraj ne more biti.

Celo v etapi pa se je pokazalo, kar se je na drug način izrazilo v ameriških spoznanjih o omejenosti grobe moči. Pokazalo se je namreč, da sta navzlic silovitim nesorazmerjem sodobnosti tudi majhnost in šibkost relativna pojma. O tem ni dvoma niti za Vietnamce niti za koga drugega. Zdaj je vprašanje, kaj se da s tem narediti, kaj doseči?

Če se vprašanje cene ne more postavljati, pa cena vendarle obstaja. Kako bo investirana?

*

Neki dopisnik poroča:

Na ulici v Huéju je proti večeru sključena starka zateglo oznanjala, da prodaja račja jajca. Tu in tam so se odprla vrata, k starki je zdrsnila senca, kupila in spet utonila v mrak.

S tolmačem sva stopila k njej pogovarjat se o vojni, ki mineva.

»Zaradi bomb sem morala zbežati iz vasi in se zateči v mesto,« nama je povedala. »In kaj imam tukaj? Drugega ne morem kakor prodajati jajca in upati, da me zvečer ne oropa kak ničvrednež.«

Ironično se je nasmehnila. Njene dlesni so bile rdeče od žvečenja betelovih oreškov, njeni zobje so bili po stari šegi počrnjeni.

Vojno je starka sovražila, kot bi bila nekaj živega. Vojskovanje ji je vzelo tri sinove. Prvega so ubili Francozi, drugega Vietminh, tretjega pa ameriške bombe.

*

Z vzdihom se konča ta vojna, ne z vzklikom.